

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויצא תשע"ט¹

לשון הקודש - הוראות שימוש

הקודש בשם זה, ומהי הקדושה שיש בה⁶, אבל סוף סוף לשון זו היא לשון קדושה, והדיבור בה משפיע על מחשבתו של האדם שתהיה קדושה יותר. ע"י זה לא התרחקו ישראל לגמרי מן הקדושה.

השפעת קדושה - רק למכין את לבו לקבלה

והנה, למרות קדושתה של לשון הקודש, ולמרות הקדושה שהיא משפיעה על מי שמדבר בה, אפשר גם לדבר בלשון הקודש והיא לא תשפיע קדושה. מתי היא לא משפיעה קדושה? - אם מדברים בה דיבורים שאינם טובים, דיבורים אסורים, אז היא לא משפיעה שום קדושה. למשל, רב שָקָה נשלח מטעם סנחריב מלך אשור לירושלים, והוא עומד מולה ומחרף ומגדף שם שמים בלשון הקודש. שָקָה הסופר ואליקים ויוֹאֵץ מבקשים מִרְבֵּי שָקָה לדבר בארמית ולא בלשון הקודש, אך הוא מתעקש לדבר דווקא בלשון הקודש, כדי שכל תושבי ירושלים ישמעו ויבינו את דבריו (מלכ"ב יח, יז ואל"ך). דיבור זה, לא משפיע, כמובן, שום קדושה על רב שָקָה, למרות שהוא מדבר בלשון הקודש.

כך גם בענינים אחרים שמשפיעים קדושה. ארץ הקודש משפיעה קדושה, עיר הקודש משפיעה עוד יותר קדושה, בית המקדש משפיע עוד יותר קדושה, ואחרי הכל, למי יש יותר קדושה, לטיטוס בקודש הקדשים, או לרב ושמואל בבבל? כמובן - לרב ושמואל בבבל. טיטוס הוא טמא שבטמאים, ורב ושמואל הם צדיקי עולם. מפני שטיטוס משתמש במקדש לדברים מתועבים (עי' גיטין נו, ב), ממילא - הוא לא משפיע עליו שום קדושה. מי שלא פותח את הלב, ולא מתנהג כפי שצריך להתנהג כדי להיות מושפע מקדושת א"י וירושלים - לא תהיה לו שום תועלת מהם.

כך גם בנוגע לזמנים המקודשים. ה' נתן לנו זמנים שמשפיעים עלינו קדושה. שבת קודש, הרגלים והימים הנוראים, כל אחד מהם משפיע קדושה לפי ענינו. אבל קדושה זו נשפעת רק על מי שפותח את הלב לקבל אותה. מי שלא פותח את הלב, לא זוכה לכלום. אפשר לעבור את השבת ואת יום הכפורים, או כל זמן קדוש אחר, ולא לקבל כלום. הכל תלוי באדם, האם הוא מְכִיֵּן את לבו לקלוט את שפע הקדושה שנשפע באותו זמן מלמעלה, או לא. אנשים שרחמנא ליצלן מחללים את השבת, או מחללים את יום הכפורים, לא מקבלים מהם כלום. ומאידך גיסא, גם מי ששומר שבת וצם ביום הכפורים ועושה בהם את הכל כהלכה - מקבל מהם רק כפי מדרגתו, כפי מה שהכין את לבו לדרוש את ה' ולקבל את הקדושה.

מתי לא רצוי להשתמש בלשון הקודש?

כפי שהזכרנו, לא בכל מקרה לשון הקודש משפיעה קדושה על האדם. ובמקרה כזה, שהיא איננה משפיעה קדושה, כדאי

יעקב לא משנה את לשונו בבית לבן

התורה מספרת: "וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גֵל... וַיִּקְרָא לוֹ לְבָן יֶגֶר שְׁהָדוּתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גֵלְעָד" (בראשית לא, מו-מז). וצריך להבין: הרי יעקב ולבן משוחחים ביניהם כמה פעמים בפרשתנו. שיחות אלו נערכו מן הסתם בארמית - שפת המדינה של חרן - וכשהתורה מספרת עליהן, היא לא מביאה את הדברים בשפה המקורית ואח"כ מתרגמת אותם ללשון הקודש, אלא מתארת את השיחה בלשון הקודש בלבד, ואנו מבינים כבר מעצמנו, שבפועל נערכה השיחה בארמית. כך גם במקומות אחרים בתורה. למשל, כשמשנה מדבר עם פרעה, ודאי שוחח עמו במצרית [פרעה הרי לא ידע את לשון הקודש (סוטה לו, ב; רש"י בראשית נ, ו)], וכשבלק ובלעם משוחחים ביניהם, ודאי שוחחו ביניהם במואבית. ובכל זאת, כשהתורה מספרת על שיחות אלו, היא לא מביאה אותן בשפתן המקורית, אלא בלשון הקודש. ואם כן, יש לשאול: מדוע כאן, בפרשתנו, התורה אומרת "וַיִּקְרָא לוֹ לְבָן יֶגֶר שְׁהָדוּתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גֵלְעָד"? הרי "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" הוא תרגומו של "גֵלְעָד"², ואם כן די היה לומר: "ויקראו לו יעקב ולבן גֵלְעָד", ומזה כבר היינו מבינים מעצמנו, שיעקב קרא לגל "גֵלְעָד" בלשון הקודש, ולבן קרא לו "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" בארמית.

חשבתי לומר, שכנראה רצתה התורה להדגיש כאן, שגם אחרי עשרים שנה שיעקב יושב בבית לבן בארם נהרים, ומן הסתם כבר שולט היטב בשפה הארמית, והשעה היא שעת התפייסות וקירוב הדעת בין יעקב ללבן, אף על פי כן יעקב לא משנה את לשונו³. כשצריך לדבר עם לבן - הוא מדבר איתו בשפה שלבן מבין, וקורא לגל "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא". אבל בינו לבין עצמו, ובשיחתו עם בני ביתו - "וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גֵלְעָד". הוא אינו משנה את לשונו, ומקפיד לדבר רק בלשון הקודש⁴.

ומעשה אבות - סימן לבנים. כשבני יעקב יורדים אח"כ למצרים, למרות שבהרבה דברים היו שקועים בטומאת מצרים, בדבר הזה היו זהירים, שלא לשנות את לשונם. כשיש צורך לדבר עם הנוגש המצרי - מדברים איתו במצרית. וכשצריך לקנות במכות - מדברים עם המוכר במצרית⁵. אבל בינם לבין עצמם - ישראל מדברים בלשון הקודש. לא במצרית. ובאמת, חז"ל מוסרים לנו, שאחד הדברים שבגללם זכו ישראל להגאל ממצרים, הוא הדבר הזה, שלא שינו את לשונם, והקפידו לדבר רק בלשון הקודש (במדב"י כ, כט).

מהי החשיבות של דיבור בלשון הקודש, שבגלל זה נגאלו ישראל ממצרים? - החשיבות בזה היא, שעל ידי זה נשארה להם דבקות מסויימת בקדושה. הרי ישראל היו שקועים במצרים במ"ט שערי טומאה, וכמעט שקעו גם בשער החמישים, שכבר אין שום אפשרות לחזור לקדושה למי שבא בשער הזה. לכן היתה חשיבות רבה לכך שלא שינו את לשונם, והקפידו לדבר בלשון הקודש. הרמב"ם והרמב"ן נחלקו למה נקראת לשון

באמת שלא להשתמש בלשון הקודש.

הרמב"ם אומר (בפירוש המשניות עמ"ס אבות פ"א מ"ז), שישנם חסידים מאנשי תורתנו, שאינם מוכנים בסעודות מצוה לשמוע שירים בלשון לע"ז גם אם תוכנם משובח, ולעומת זאת מוכנים לשמוע שירים בלשון הקודש גם אם תוכנם שלילי. הרמב"ם מכנה גישה זו "סכלות גמורה". כי דברים משובחים, כדברי תורה חכמה ומוסר, ראויים להאמר ולהשמע גם אם הם נאמרים בלשון לע"ז. ולעומת זאת, דברים מגונים ופחותים, גם בלשון הקודש אין ראוי לאמרם. אדרבה - אומר הרמב"ם - שמיעת דברים פחותים בלשון הקודש, גרועה עוד יותר מאשר שמיעתם בלשון לע"ז, כי השימוש בלשון הקודש לעניינים פחותים ופסולים כאלו, מהווה פגיעה בקדושת לשון הקודש. אין שום מעלה בשימוש בלשון הקודש לדברים פסולים, אלא רק להפך.

וכאמור, מצד שני, גם דברי חכמה ודברי תורה שנאמרו שלא בלשון הקודש יש לכבד ולהעריך. הרמב"ם עצמו הרי כתב חלק מספריו בערבית. את ספרו העיקרי (משנה תורה) כתב בלשון הקודש, אבל חלק מספריו (כגון, פירוש המשניות) כתב בלשון ערבית, מפני שזו היתה הלשון המדוברת במקומו, ומה התועלת לכתוב ספרים בלשון שרבים לא יוכלו להבינה?

אבל בכל זאת רואים, ששאר חכמי ישראל כתבו בדרך כלל בלשון הקודש, מפני שרק לשון הקודש משפיעה עלינו קדושה, ולא לשונות אחרים. אנו צריכים אפוא להשתדל ולהשתמש בלשון הקודש, אבל להשתמש בה רק באופן שתשפיע עלינו קדושה. להשתמש בה לדברים הנכונים, לא לדברים שליליים ואסורים.

התורה בשבת הרבה יותר מאשר בחול⁸. מפני שהשבת היא מעין עולם הבא (ברכות נו, ב), ובעולם הבא, כשהנשמה משוחררת מכבלי הגוף - השגותיה הרוחניות גבוהות יותר מאשר בעולם הזה⁹.

ואולם, כל זה הוא רק למי ששומר את השבת. מי שמחלל את השבת, רחמנא ליצילן, אצלו המצב הפוך לגמרי. לא רק שאינו מקבל שום תועלת מהשבת, השבת עוד הופכת להיות מקטרג עליו! קבלת מתנה כל כך טובה, למה לא להשתמש בה? אם מלך בשר ודם יעניק לאדם את הצטיינות, והמקבל יקרע או ישרוף את האות במקום לענוד אותה על גופו - הרי זה בזיון למלך, והוא יענש על כך! אות הצטיינות תהפוך לו לרועץ. וכך גם בנוגע לשבת.

גם תשובה היא מתנה נפלאה מאד. הרי זה חסד גדול שעשה עמנו הקב"ה, שמי שחטא - לא הולך לאיבוד, אלא יכול לעשות תשובה ולהתקרב בחזרה לה'. במקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין (ברכות לד, ב). גם אם נכשל בדברים חמורים, כל עוד הוא חי, יש אפשרות לתקן, ולהגיע לדרגות הכי עליונות ע"י תשובה. יש גם זמנים המסוגלים לתשובה: ראש השנה ויוה"כ. ימים נפלאים שאפשר להשיג בהם הרבה. ואולם, אם אדם לא מנצל אותם, הוא נתבע על עצם זה שלא ניצל את הימים הנפלאים המסוגלים לתשובה. נתנו לך ר"ה ויום הכפורים ולא נצלת אותם - על זה עצמו אתה עתיד ליתן דין וחשבון, חוץ מכל העבירות שיש לך. וכך גם שאר המתנות שה' נתן לנו. אם לא משתמשים בהן כראוי - הן הופכות ח"ו לקטרוג עלינו.

למה גזרו חז"ל תענית על תרגום התורה ליוונית?

אנו מתקרבים לימי החנוכה, הימים שנקבעו להלל ולהודא על הנס של נצחון החשמונאים על היוונים. מה רצו היוונים? - "להשכיחם תורתך, ולהעבירם מחוקי רצונך". אחד הדברים הראשונים¹⁰ שעשו כדי "להשכיחם תורתך", היה תרגום התורה ליוונית. תלמי מלך מצרים, ממלכי יוון¹¹, לקח שבעים ושנים זקנים, ודרש מהם לתרגם עבורו את התורה ליוונית. הוא הושיב כל אחד מהם בחדר נפרד (כדי שלא יוכלו "לתאם גרסאות" ביניהם), אבל הקב"ה נתן עצה בלבם, והסכימו כולם לדעה אחת, לתרגם את התורה בשינויים מסויימים [בגלל חששות שונים שהיו להם, אם יתרגמו את התורה באופן מדוייק (ע"י מגילה ט, א-ב)]. באופן ניסי, הכניסו כל שבעים ושנים הזקנים בתרגומם את אותם השינויים, בלי שהיה שום תיאום ביניהם!

לכאורה היה צריך לקבוע יום טוב על נס כזה. אבל חז"ל לא קבעו יום טוב לזכר המאורע הזה, אלא תענית! ביום בו אירע הנס הזה - ביום ח' בטבת - בא חושך לעולם שלשה ימים (ע"י טור וש"ע א"ח ס"י תקפ"ב), והוא אחד הימים המוזכרים במגילת תענית, כימים שארעו בהם צרות לאבותינו, ושראוי להתענות בהם (שם).

מה כל כך נורא בתרגום התורה לשפה אחרת? למה קבעו חז"ל תענית על כך? - כנראה שחז"ל הבינו, שתרגום התורה ליוונית היא צרה צרורה לישראל. לתלמי אולי לא היתה שום כוונה רעה בזה¹², אבל חז"ל ברוח קדשם ראו, שהנוק הרוחני מתרגום זה יהיה גדול מאד. תרגום התורה ליוונית הרי יגרום לכך, שיהודים היושבים במצרים, או בשאר הארצות היבניות, לא יטרחו עוד ללמוד את לשון הקודש! אם התורה מתורגמת

מתנות קודש - עלולות להוות קטרוג לאדם

כשמשתמשים בלשון הקודש לדברים שליליים, לא רק שהיא אינה משפיעה קדושה על האדם, אלא יותר מכך, היא אף יוצרת קטרוג ותביעה כלפיו, למה הוא מחלל את הקודש ומשתמש בדבר קדוש לענייני איסור ועבירה.

כך גם בשאר המתנות הקדושות שה' נתן לנו. ארץ ישראל, שאבותינו כה חמדו אותה ורצו אותה, ומשה רבינו רצה כל כך להכנס אליה ולא זכה - התועלת ממנה היא רק אם מנצלים אותה כמו שצריך לנצל אותה: לקרבת אלקים, ללימוד תורה ולקיום מצוות. כשלא מנצלים את א"י כראוי, היא ח"ו הופכת למקטרג גדול, וגורמת נזק במקום תועלת. כי א"י היא קדושה, ומיועדת רק למי שרוצה לשמור על קדושתה, ומי שלא שומר על קדושתה - הארץ מקטרגת עליו. "וְלֹא תִקְרָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאָתְכֶם אֲתָהּ, כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם" (ויקרא יח, כח). ארץ ישראל איננה יכולה לסבול מי שלא שומר תורה ולא שומר על קדושת א"י. המתנה הגדולה הופכת למקטרג גדול. כשהקב"ה אומר שאם לא נשמור את התורה הוא ח"ו יגלה אותנו מא"י, זה לא רק עונש, זו הצלה בשבילנו! כי בארץ ישראל אי אפשר להתקיים בלי תורה. בא"י בלי תורה יהיה ח"ו מצב של "הַשְׁמַד תִּשְׁמְדוּן" (דברים ד, כו). והתקנה שלא להשמיד את עם ישראל היא, שה' מגלה אותנו מארץ הקודש כדי שיהיה לנו קיום (ע"י רש"י שם). כי להתקיים בארץ הקודש, זה רק עם תורה ומצוות⁷.

גם השבת היא "מתנה טובה" שה' נתן לנו (ע"י שבת י, ב). יום קדוש, שאפשר להשיג בו השגות רוחניות שאי אפשר להשיג בימות החול. גדולים רבים העידו, שהצליחו להשיג בלימוד

אח"כ רצו להנהיג גם תפילות בגרמנית. כמובן, אם מנהיגים תפילות בגרמנית, משתדלים גם שימצאו חן בעיני הגויים: מוחקים את ציון וירושלים מהתפילה (עי' משנ"ב ס"ק ק"א ס"ק י"ג), מחליפים את השבת ביום ראשון, ועוד כל מיני "תיקונים" כאלו, כל אחד לפי מדרגת התבוללותו. והכל התחיל מקירוב ישראל ללשון הגויים - מתרגום התורה לגרמנית! זה היה חלק מתהליך ההתבוללות הנורא שהיה באשכנז.

היום מבחינה זו המצב הרבה יותר מתוקן. יש הרבה יהודים שלא יודעים לשון הקודש, אבל תרגמו להם לאנגלית ולרוסית לא רק את התנ"ך, אלא גם את הגמרא וספרי קדש נוספים, כך שאפשר ללמוד חלק מהתורה שבעל פה בלשונות אחרים. אמנם יותר טוב ללמוד בלשון הקדש, אבל כשאי אפשר - אי אפשר. יהודים שגדלו בארצות הגויים ויודעים רק את שפת מולדתם, א"א להכריח אותם לקרוא הכל בלשון הקדש, כי לא יבינו כלום. ממילא מוכרחים לתרגם להם את התורה והגמרא ללשונות המוכרים להם. התרגומים האלה באמת מקרבים אותם ליהדות, ולא מרחקים אותם מיהדות ח"ו. ומכל מקום, כשלומדים בלשון זרה, כדאי להשתמש מעט גם בלשון הקדש, כדי להתרגל בה. ובעזרת ה', בזכות השימוש בלשון הקודש, כמו שנגאלנו ממצרים נזכה במהרה בימינו גם לגאולה השלמה, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

ליננית, למה לטרוח ללמוד את לשון הקודש? די לדעת את השפה היננית, שבה אפשר לדבר עם השכנים הגויים, וגם ללמוד את התורה (המתורגמת...)! ממילא, כמה רעות עלולות לצמוח מזה: א' לשון הקודש עלולה להשתכח; ב' התורה לא תהיה נלמדת באותה הקדושה כמו שנלמדה עד עכשיו. אמנם גם תורה שנלמדת ביננית היא קדושה, אבל אין זו אותה הקדושה כמו לימוד בלשון הקודש; ג' הרבה מדרשות חז"ל לא ניתנות להבנה כאשר התורה מתורגמת ליונית, שכן הרבה מדרשות חז"ל בנויות על דקדוק הלשון, על גימטריאות, על ראשי תיבות, על חסרות ויתרות, ועל הרבה דברים אחרים שאי אפשר לתרגמם לשפה אחרת^{14,13}; ד' תרגום התורה ליונית עלול להוות פתח גדול להתבוללות. כשמתרגלים לדבר בשפת הגויים, נפגשים עם מושגים ורעיונות של הגויים שטבועים בפה, ומקבלים לאט לאט את השקפת הגויים בדברים מסוימים¹⁵. כמובן, זהו דבר גרוע, שישאל שבדור הוא יקבלו את תרבות יוון. על זה אח"כ נלחמו החשמונאים, לסלק את תרבות יוון שקנתה לה שביטה באומה הישראלית. כנראה סיבות אלו, הן שגרמו לחז"ל לתקן תענית על תרגום התורה ליונית¹⁶.

גם בדורות האחרונים, אחת משיטות ה"משכילים" באירופה לשבש את בית ישראל היתה - לתרגם את התנ"ך לגרמנית. הנימוק הרשמי היה, שעל ידי זה יתקרבו יותר יהודים ללימוד התנ"ך, ומי שאינו יודע את לשון הקדש יוכל ללמוד את התנ"ך בלשון המדינה. אבל האמת היא שלא זו היתה המטרה האמיתית של ה"משכילים". המטרה האמיתית היתה, לקרב את היהודים לשפה הגרמנית ולגויים הגרמנים, ולא לתנ"ך. כמו כן, היתה מטרה נוספת בזה, והיא - להשכיח מאותם יהודים את לשון הקודש, כדי לנתקם מהתורה שבעל פה, מן המשנה, מן הגמרא ומן הפוסקים, שאותם לא תרגמו ה"משכילים" לגרמנית!...

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה.

הקשר בפרשת יוצא: "וַהֲגַהּ מִלֶּאכֶי אֱלֹקִים עֲלֵימָּי וַיִּרְדֵּם בּוֹ" (בראשית כח, יב) - "וַיִּצְקֶב הֶלֶךְ לְדַרְכּוֹ, וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מִלֶּאכֶי אֱלֹקִים" (שם לב, ב).
[קשר נוסף: "וַיִּצְא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (שם כח, י) - "וַיֵּלֶךְ וַיִּשָּׁב לְבֶן לְמִקְמוֹ, וַיִּצְקֶב הֶלֶךְ לְדַרְכּוֹ" (שם לב, א-ב). הקשר הוא: יעקב יוצא לחרן - יעקב חוזר מחרן. "סגירת מעגל".]

2. כן כתב רש"י: "יִגְר שְׁהֶדוּתָא - תרגומו של גַלְעָד" (רש"י בראשית לא, מז). ולכאורה צ"ע, שהרי תרגומו המדויק של "יִגְר שְׁהֶדוּתָא" הוא "גַל עֲדוּת", ולא "גַל עֲד". וצריך לומר, שרש"י הולך לשיטתו, ש"עֲד" במקרא מתפרש לפעמים במובן של "עֲדוּת" (עי' רש"י סוטה ב, ב ד"ה ממשמע שנאמר), וכשאמר יעקב "גַלְעָד", כונתו היתה - גל עדות. [וכן פירש הרא"ם]. ונראה שכן היא גם דעת אונקלוס, שתרגם: "לֹא תַעֲנֶה בְרַעְיָן עֲד שְׁקָר" (שמות כ, יג) - "לא תסהיד בחברך סהדותא דשקרא". [זוה דלא כהאב"ע (שם), שלא הסכים לפרש "עֲד שְׁקָר" במובן של "עֲדוּת" שקר. ואולם בפרשתנו כתב האב"ע: "ותרגום גלעד - יגר שהדוּתָא" (בראשית לא, ג).] ואולם עי' מלבי"ם שפירש, ש"יִגְר שְׁהֶדוּתָא" ר"גַלְעָד" אין מובנם שוה, ויעקב התכוין לדבר אחד, ולכן לדבר אחר. ובענין "יִגְר" - נראה ש"יִגְר" הוא גַל, כי אותיות למ"ד ורי"ש מתחלפות לפעמים זו בזו (עי' רש"י איוב ו כה, שם לט ל, ורמב"ן שמות כב טו), וכאן התחלפה הלמ"ד ברי"ש. ועוד י"ל, ש"יִגְר" הוא לשון אגירה ("העמק דבר"), או גרירה, ונקרא כן מחמת שגררו הרבה אבנים ואגרו אותם במקום אחד. ולפי זה גם "גל" יש לפרש כן, על שם "שיגולו שם אבנים עד שהתחברו" (אבן עזרא). [ועי' גם מיכה א, ו ורש"י שם].

3. וכן פירש הספורנו: "וַיִּצְקֶב קָא לּוֹ גַלְעָד - שלא שינה את לשונו".

4. אמנם לדעת הרמ"א גם בלשון הארמית יש קדושה, כיון שגם היא ניתנה בסיני, והיא קרובה ללשון הקודש (עי' שו"ת הרמ"א סי' קכ"ח, והגה' הרמ"א לשו"ע אה"ע סי' קכ"ו ס"א), אבל גם הרמ"א בודאי מודה, שאין מעלת לשון ארמית כמעלת לשון הקודש. [ומ"מ, מבחינה מסויימת, על דרך הסוד, יש ללשון ארמית מעלה מסויימת על לשון הקודש (עי' "נתיבות עולם" למהר"ל, נתיב העבודה, פי"ג ד"ה ובפרק קמא דברכות)].

5. בספר חסידים (סי' תקצ"ד) מובא, שראוי ממידת חסידות שלא לדבר בלשון הקודש בבית המרחץ ובבית הכסא (והביאו המשנ"ב בסי' פ"ה סק"ט). וכתב החתם סופר (בהגהותיו לשו"ע שם), שהוא הדין במקום גילולים. וכתב: "ונראה לי דמשום הכי הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לספר בלשון הקודש... משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים". ולפ"ז נראה, שבמצרים היתה גם סיבה נוספת שלא לדבר בלשון הקודש עם המצרים [חוקי משה שהמצרים לא הכירו את לשון הקודש]; והיא, כיון שמצרים היתה מלאה גילולים (עי' רש"י שמות ט, כט), וא"כ לא היה ראוי לדבר שם בלשון הקודש אלא בבית.

6. הרמב"ם כתב: "כי זה הלשון קדוש, לא ימצאו בו שום תיבת גנאי, ואין בו שום תיבה לא לטיפה (של זרע) ולשתן ולצואה ולא לעניני תשמיש, אלא בכינויי" (מ"ז ח"ג פ"ח). ואולם הרמב"ן השיג עליו וכתב, שבאמת יש תיבות בלשון הקודש לענינים אלו. ולכן כתב, דלשון הקודש נקראת כן, מפני שדברי התורה והנבואות

וכל דברי קדושה כולם בלשון הווא נאמרו, והוא הלשון שהקב"ה מדבר בו עם נביאיו ועם עמו, ובה נקראו שמותיו הקדושים, ובו ברא עולמו, ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בשם יקרא בלשון הווא (רמב"ן שמות ל, יג).

[וכתב השל"ה: "ואיני מבין דברי הרמב"ן. כי הוא לא תירץ רק למה אנו קורין לשוננו לשון הקודש... אבל עדיין הקושיא במקומה עומדת, למה באמת בחר 'ה' ית' בלשון זה וקידש אותו". וכתב, שלשון הקודש נקראת כן, "כי כל השמות והתיבות הן למעלה בשרשן במקום קודש העליון, ואחר כך כשירוד ומשתלשל ממקום קודש הזה, נקראת זאת ההשתלשלות בשם הזה בהשאלה... כגון כח היר של אדם הנקרא 'יד', אין שמו העצמי 'יד', רק הוא מושאל. וכן 'עין' המורה על כח ראות העין, וכן 'אוזן' המורה על כח שמיעת האוזן, כל השמות כולם הם מושאלים, כי יד תחת יד, עין תחת עין, רגל תחת רגל, וכן כולם. רצוני לומר, הלשון הוא קודש - כלומר, נקרא יד למעלה במקום קודש - ואחר כך בהשתלשלות כל העולמות מענין לענין ומענין לענין רבבות מדרגות, בכל מדרגה נקרא 'יד', אך בהשאלה. ויד זו תחת יד זו, וזו תחת זו, עד מקור הקדושה, שהוא יד בעצם (של"ה תולדות אדם)].

[ועי' ט"ז (או"ח סי' ש"ז ס"ק י"ג) ומג"א (שם ס"ק כ"ד) שנחלקו אם יש בלשון הקודש קדושה בעצם, או לא. ולכאורה מחלוקת זו תלויה במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, דלהרמב"ם אין קדושה בעצם הלשון (כדעת הט"ז), ולהרמב"ן יש קדושה בעצם הלשון (כדעת המג"א). ומה שהוכיח הט"ז שאין בה קדושה בעצם ממה שמצינו שמותר לדבר בה בבית המרחץ ובבית הכסא (שבת מ, ב), יש לדחות דאין קדושת לשון הקודש כקדושת דברי תורה ממש. וצ"ע].

7. וכך גם לשון הקודש, "לא תתקיים באדם שאינו משמר עצמו בקדושה. שפלא גדול הוא בגלות בכל, בזמן שבעים שנה נשתכח לשון הקודש, והיה העם חציים מדברים כשדית ואשודית (עי' נחמיה יג, כד), יען כי לא שמרו עצמם בקדושה" ("חתם סופר" פרשת ויגש ד"ה כי פי המדבר אליכם). [ולכאורה אין הדברים עולים בקנה אחד עם מה שכתב החת"ס עצמו בהגהותיו לשו"ע - הובא לעיל הערה 5 - שבכוונה תחילה "הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לספר בלשון הקודש, ונשכח מאתנו לגמרי בעוונותינו הרבים, משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים". וצ"ע]. וכן ב"יערות רבש" כתב, ש"אדם הראשון בלשון ארמי סיפר" (סנה' לח, ב), "כי על ידי החטא נשכח ממנו לשון הקודש קדשי שמים, ובלעגי שפה ידבר, ולא נשאר בו רק שיורי לשון הקודש, שהוא תרגום" ("יערות רבש" ח"ב דרוש י"ג).

8. וכדברי האבן עזרא: "כי ה' קידש זה היום, וְנִמְנָנוּ לְקַבֵּל הַנְּפֹשֹׁת תּוֹסְפֶת חֲכָמָה יוֹתֵר מִכֹּל הַיָּמִים" (אבן עזרא שמות כ, ח. וכן כתב גם בפירושו לספר בראשית ב, ג). וכן כתב ב"בן איש חי" (פרשת שמות, שנה שניה): "כתבו המקובלים, שגדול הפועל הנפעל מעסק התורה בשבת אלף פעמים מן הנעשה בחול". [ועוד אמרו המקובלים, שבשבת אין שולט השכחה, ומה שלומדים בשבת יש סגולה לזכור, ונרמז בפסוק **וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים יוֹם הַשַּׁבָּת**. ואמרו בוזהר על פסוק זה: "זכור - אתר דלית ליה שכחה, ולא קיימא ביה שכחה" (זהר ח"ב צב, ב ברעיא מהימנא)].

9. וכן בארץ ישראל - ש"מי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא" (אב"ע בראשית לג, יט) - אפשר להגיע להשגות בתורה יותר מאשר בחו"ל, כמו שכתב הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל: "העוסק בתורה בארץ ישראל זוכה לסייעתא דשמיא מרובה והשפעה מיוחדת... ובדורנו אנו רואים בחוש, כיצד צעירים העוסקים בתורה מתפתחים בארץ ישראל... ומשיגים הרבה יותר מאשר משיגים בחינוך התורני בשאר הארצות" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 196). ועי' תרגום יונתן (דברים ח, ט): "אֲרַךְ אֲשֶׁר אֶגְנֶיָה כְּרָל וּמִהַרְרֵיהָ תִּפְצַב נְחֻשָׁת" - אֲרַעָא דִּי חֲפִיקָהָ גְזָרִין גְזָרִין פְּרִירִין הֵי פְּרִירָא, וְתַלְמִידָהָ שְׂאֵלִין שְׂאֵלִין מְסִימֵן כְּנֻחָא (= ארץ אשר חכמיה גוזרים גזירות חזקות ככרזל, ותלמידיה שואלים שאלות קשות כנחושת). ומשמע שזהו משבחי א"י, שיש בה כח לגדל תלמידי חכמים גדולים וחרפים.

ובספר "הגיוני הלכה" (יצחק מירסקי, הוצ' מוסד הרב קוק) בעמ' 100 כתב: "שמעתי מפי הרה"ג ר' מאיר חדש זצ"ל, משיג רוחני דיישבת חברון, כי בשעה שקראו לבני ישיבת סלבודקה בחו"ל לעלות לא"י, רוב הנענים לקריאה זו היו בני הישיבה הבינוניים, שהמצינו דבקו ברבותיהם שם. ואמר המשגיח: כמעט כל בני הישיבה האלה שעלו לארץ ללמוד, הצליח לימודם יתר על מה שהיו יכולים להגיע אליו בחו"ל, והם משמשים כיום רבנים ודיינים בערים החשובות בארץ".

10. עי' הערה הבאה, שזה היה עוד הרבה לפני גזרות יון.

11. בשנת ג' אלפים ת"ח נבנה המקדש השני (רש"י ע"ז ט, א ד"ה כי מעיינת מואת הנפש) תחת מלכות כורש מלך פרס. שלשים וארבע שנים אח"כ כבש אלכסנדר מוקדון את ירושלים, ואז התחילה מלכות יון לשלוט על ישראל (ע"ז ט, א). לאחר שתיים עשרה שנה - בשנת ג' תנ"ד - מת אלכסנדר מוקדון, ואז נתחלקה מלכות יון לארבעה מושלים (עי' רש"י דניאל ז, ו), אשר אחד מהם היה פְּטֹלְמִיּוֹס הראשון שמלך במצרים, "והיה מלך זה צורר היהודים, והגלה שבי יותר ממאה אלף יהודים למצרים, ומלך שלשים שנה" (צמח דוד ח"ב, שנת ג' תנ"ד). בשנת ג' תפ"ד מת פְּטֹלְמִיּוֹס הראשון, ומלך תחתיו בנו - פְּטֹלְמִיּוֹס השני - הוא תלמי המלך [פְּטֹלְמִיּוֹס=תלמי] שזים את תרגום התורה ליונית בשנת ל"א למלכותו, היא שנת ג' אלפים תקט"ו (צמח דוד ח"ב שנת ג' תפ"ד).

ומעשה זה היה עוד הרבה לפני גזרות יון, דגזרות יון נגזרו ע"י אנטיוכוס הרשע, שמלך בשנת ג' תר"י (כמעט מאה שנה לאחר תרגום התורה), ורק בשנה הששית למלכותו, בשנת ג' תרט"ז, הגיע לירושלים והתחיל להצר לישראל בגזרותיו, עד שמרדו בו החשמונאים ופרקו עול היונים מעליהם בשנת ג' תרכ"א (צמח דוד ח"א, האלף הרביעי שנת תר"י). וי"א שאנטיוכוס הגיע לירושלים בשנת ג' תקפ"ה, ונצחון החשמונאים היה בשנת ג' תק"ץ (צמח דוד שם, שנת תק"ץ). וגם לדעה זו נמצא שמעשה תרגום התורה היה הרבה לפני גזרות יון (כשבעים שנה).

12. ב"צמח דוד" מובא, שתלמי "היה מופלג בכל החכמות, אוהב את החכמים, מכבדם ומספיקם... והמלך הזה היה מלך חסיד, אוהב צדקה ומשפט" (צמח דוד ח"ב שנת ג' תפ"ד).

13. וגם פשט הכתוב מאבד לפעמים את משמעותו כשמתרגמים אותו לשפה אחרת, כגון בפרשת השבוע (ויצא): "וַתִּקְרָא שְׁמוֹ **רְאוּבֵן**... כִּי **רְאָה** ה' בְּעֵינָיו" (בראשית כט, לב); "הַפְּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי... וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ **זְבֻלֹן**" (שם ל, כ). כשמתרגמים פסוקים אלו לשפה אחרת, כבר לא מובן למה נקרא ראוּבֵן "ראובן", ולמה נקרא זבולון "זבולון". כי בלשונות אחרים "רְאָה" לא דומה ל"ראובן", ו"זבולני" לא דומה ל"זבולון". וכן פסוקים רבים אחרים.

14. וכן אמרו במס' סופרים (פ"א ה"ז), שתרגום התורה ליונית היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, כיון "שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה".

15. וכידוע, שבתרגום התורה ליונית הכניסו המתרגמים שינויים מכוונים, כמבואר בגמ' (מגילה ח, ב). "ושלשה עשר דבר שינו בה" (מס' סופרים פ"א ה"ח. ועי' במפרשים שם שיישבו המנין עם המבואר בגמ', דבגמ' משמע לכאורה שהיו שם ט"ו שינויים). ומנין זה הוא כמנין י"ג פרצות שפרצו מלכי יון בסורג שבמקדש (מידות פ"ב מ"ג), שנועד להיות מחיצה בפני נכרים, שלא יכנסו בחיל (שו"ת ר"ע מפאנו סי' צ"ח, ותויו"ט על המשנה שם ד"ה גבוה). וכבר ייסד לנו אדונו המהר"ל, "כי כל דברים הגדולים אינם במקרה" (נצח ישראל פ"ו). וגם כאן נראה, שהמנין אחד כיון שגם הענין אחד, ששני המעשים הללו שעשו היונים באו להסיר המחיצה בין ישראל לעמים, ולכן כמנין הפרצות שפרצו מלכי יון בסורג, כך פרץ התרגום היוני בתורה.

16. וכתב ב"שפת אמת", שזהו גם הטעם לכך שנס חנוכה לא ניתן ליכתוב (יזמא כט, א), שאין לו זכר בתורה שבכתב, וגם "חנוכה לא תניא" (שבת כב, א), שאין עליה מסכת במשנה, [ודלא כנס פורים, שיש עליו מגילה שלמה בתנ"ך, ומסכת שלמה בש"ס]. מפני ש"בימי היונים נתפרש התורה יונית, ומזה נעשה כמה קלקולים, עד שעשה לנו הקב"ה נסים בימים הללו. ולכן ראו חכמים שלא לפרש זה הנס, רק שְׁמוֹ אותו של ישראל בחינת תורה שבעל פה" ("שפת אמת" בראשית, לחנוכה תרמ"ד, ד"ה איתא).